

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Švajncer

Narcisizem in spletna socialna omrežja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Švajncер

Mentorica: izr. prof. dr. Metka Kuhar

Narcisizem in spletna socialna omrežja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

*Iskrena hvala mentorici izr. prof. dr. Metki
Kuhar za vse strokovne napotke in popravke.
Hvala moji družini in fantu, ki so me skozi
celoten študij podpirali in me spodbujali.*

Narcisizem in spletna socialna omrežja

V diplomski nalogi se ukvarjam z narcisizmom kot družbenim pojavom v navezavi na spletna socialna omrežja. Skozi začetke preučevanja narcisizma, njegove osnovne značilnosti in na eni strani družboslovni (Laschev), na drugi pa psihološki (Kohutov) vidik predstavim narcisizem kot sodobno epidemijo in kot eden izmed načinov predstavljanja posameznika na spletnih socialnih omrežjih. Spletna socialna omrežja lahko v povezavi z narcisizmom vidimo predvsem kot spodbujevalca razvoja narcisizma. Na njih se narcisizem posameznika najpogosteje odraža v pretirani izpostavljenosti v smislu nenehnega objavljanja, komentiranja in razkrivanja svojih osebnih zadev, prav tako pa tudi v samovšečnih izjavah, velikem številu prijateljev in objav ter atraktivnih fotografijah (tj. fotografijah, na katerih je oseba videti urejeno, privlačno).

Ključne besede: narcisizem, spletno socialno omrežje, sodobna epidemija.

Narcissism and social networking sites

In my diploma I am writing about narcissism as a social phenomenon in reference to social networking sites. Through the study of the origin of narcissism, its basic characteristics, social (Lasch) and psychological (Kohut) perspective I present narcissism as modern epidemic and as one of the ways of self-presenting on social networking sites. Social networking sites combined with narcissism can be mainly seen as a stimulator for the development of narcissism. It is most often that narcissism there can be reflected through excessive exposure in terms of continuous publishing, commenting and exposing their personal issues, and also in complacency statements, a large number of friends, posts and attractive photos (ie. photos in which the person looks neat and appealing).

Key words: narcissism, social networking site, modern epidemic.

KAZALO

1 UVOD	6
2 ZAČETKI PREUČEVANJA NARCISIZMA	7
3 OPREDELITEV IN ZNAČILNOSTI NARCISIZMA.....	10
3.1 Narcisizem in samopodoba.....	12
3.2 Kako prepoznamo narcisistično osebo?	13
3.3 Družbeni in psihološki vidik koncepta narcisizma	14
3.3.1 Christopher Lasch: družbeni vidik	14
3.3.2 Heinz Kohut: psihološki vidik.....	15
4 NARCISIZEM KOT SODOBNA EPIDEMIJA	17
5 NARCISIZEM IN SPLETNA SOCIALNA OMREŽJA	20
5. 1 Ilustracija teorije s pomočjo primerov na Facebook-u	23
6 ZAKLJUČEK.....	25
7 LITERATURA.....	27

1 UVOD

Stoletja so bogati in vplivni ljudje dokumentirali svoj obstoj in status skozi slikane portrete, ki so prikazovali njihovo premoženje, vsakdanje življenje (poklic, ambicije, odnos in, kar je najpomembnejše, družbeni položaj). Prikazovale so nekakšno navidezno nesmrtnost. Avtoportreti so zato lahko zelo poučni. Kažejo tako to, kako se avtor sam vidi kot tudi to, kako si avtor želi biti viden. Hkrati lahko razkrivajo in prikrivajo, pojasnjujejo in izkrivljajo. Nudijo priložnost za oboje: samoekspresijo in iskanje samega sebe. Lahko prikažejo egoizem in skromnost, samopovečevanje in norčevanje iz samega sebe. Danes so naši avtoportreti digitalni; narejeni so s pomočjo pikslov in ne več barv. Na spletnih socialnih omrežjih so naši moderni avtoportreti podprti s pomočjo glasbe, skrbno zmanipuliranih fotografij ter seznamom naših hobijev in prijateljev. So interaktivni in vabijo gledalce ne samo k ogledu online portretiranega življenja, ampak tudi k odzivu nanj. Oblikujemo jih zato, da najdemo prijatelje, ljubezen, se s kom povežemo. Čeprav so spletna socialna omrežja še relativno nov fenomen, pa vidimo njihov vpliv tudi skozi kulturo: v jeziku (kjer prijateljevati postane glagol), politiki (kjer je nujno za predsedniške kandidate, da recimo prikažejo svoje domnevne vrline na MySpace-u) in na kampusih kolidžov (kjer je neuporaba Facebook-a lahko družbeni hendikep) (Rosen 2007). Narcisizem leži na kontinuumu od zdravega do patološkega. Zdravi narcisizem je del normalnega delovanja človeka, predstavlja samozavest in ljubezen posameznika do samega sebe. Vendar pa narcisizem postane problem, ko posameznik postane obseden, prezaposlen s samim seboj, potrebuje prekomerno občudovanje in odobravanje drugih, med tem ko ne kaže zanimanja za njihova čustva (Remes 2016).

Narcisizem se v današnjem času v veliki meri izraža predvsem na spletnih socialnih omrežjih kot so Facebook, Instagram in Twitter (Švajncer 2014). Več raziskav nakazuje na povezavo med številom prijateljev na Facebook-u in drugimi značilnostmi rabe omrežij ter narcisizmom. Družbena omrežja narcisistični osebi predstavljajo neke vrste socialno podporo, saj se ta lahko z objavljanjem vsebin (ne le fotografij, ampak tudi povezav, misli) izpostavlja kot se verjetno še ni imela možnosti nikoli prej (Švajncer 2014). Tehnologija mu pomaga pri ohranjanju nerealne predstave o sebi, zato bi lahko rekli, da ta na nek način 'krepi' sodobnega narcisističnega posameznika.

V diplomski nalogi sem se osredotočila na teoretično analizo, saj z njo želim bolj podrobno predstaviti osnove narcisizma in jih nato povezati s spletnimi socialnimi omrežji. Na začetku

bom na kratko predstavila začetke preučevanja narcisizma in avtorje, ki so postavili temelje za preučevanje tega pojava. Nadaljevala bom z osnovnimi značilnostmi narcisizma, nato pa podrobneje predstavila najprej družbeni (Laschev), nato pa še psihološki (Kohutov) vidik preučevanja narcisizma. Christopher Lasch in Heinz Kohut sta še danes ključna avtorja, ko govorimo o narcisizmu. V navezavi na sodobnejše in trenutno aktualne članke bom opredelila in predstavila lastnosti narcisistične osebe in vzroke, ki so privedli do tega, da je oseba postala narcisistična, ter značilnosti rabe tehnologije, ki v smislu spletnih socialnih omrežij veljajo za spodbujevalca oblikovanja sodobnega narcisističnega posamezenika. V nadaljevanju me bo torej primarno zanimal narcisizem kot način življenja v sodobni družbi in predstavljanje narcisistične osebe na spletnih socialnih omrežjih. V diplomsko delo bom vključila tudi nekaj (teoretičnih) delov iz svoje raziskovalne naloge pri predmetu Psihologija komuniciranja iz leta 2014¹. S pomočjo medsebojne primerjave literature začetnikov narcisizma ter novejših, aktualnih člankov in študij bom skušala odgovoriti na svoje raziskovalno vprašanje: *V kolikšni meri so se značilnosti narcisizma prenesle na splet?*

2 ZAČETKI PREUČEVANJA NARCISIZMA

Narcisizem ima bogato in kompleksno zgodovino v literaturi klinične psihoanalize, začeni s strogim fokusom na abnormalno vase orientirano seksualnost (Konrath 2007). V modernem času se je ta pojem začel uporabljati kot klinični konstrukt, danes pa verjetno tudi večina posameznikov razume narcisizem kot pojav v navezavi na klinično teorijo. Havelock Ellis (v Campbell in Foster 2007), britanski seksolog, ki se je ukvarjal s kliničnim narcisizmom, je pojem narcisizma uporabil za razlago osebe, ki je sama sebi spolno privlačna. Bil je prvi psiholog, ki je pojem '*narcissus-like*'² uporabil kot nekaj kliničnega (Campbell in Foster 2007). Freud (v Konrath 2007) je podobno prvi uporabil pojma '*ego-libido*' (ljubezen do sebe) in '*narcisistični libido*'. Ellisov in Freudov psihoanalitični narcisizem vključuje nezrelo, izključno samozadovoljivo seksualnost, ki pa ni nujno del njegove sodobne definicije (Konrath 2007).

Nekaj let kasneje so začele za koncept narcisizma biti značilne določene karakteristike, ki so bližje osebnostnim in družbenim psihologom danes. Ernest Jones (v Konrath 2007) naj bi bil

¹ Kljub temu, da gre za raziskovalno nalogo, jo navajam kot vir v seznamu literature in virov.

² Angleško to pomeni tak kot narcisistična oseba.

prvi, ki si je razlagal narcisizem kot karakterno lastnost, ki jo je poimenoval '*god-complex*'. Osebe s tem kompleksom je opisal kot ravnodušne, nedostopne, samo-občudujoče, samopomembne, pretirano samozavestne, auto-erotične in ekshibicionistične s fantazijami o vsemogočnosti in vsevednosti. Prav tako so te osebe imele veliko potrebo po edinstvenosti in pohvalah od drugih (Konrath 2007).

Narcisizem se je s pomočjo Freudovega uvoda v narcisizem³ razvil v bolj kompleksno in široko psihološko spremenljivko (v Campbell in Foster 2007). O narcisizmu je pisal z bolj razvojne perspektive. Narcisizem je zanj pomenil normalno odraščajoče obdobje zdravega razvoja pri vseh otrocih. Freud je verjel v ekonomični model ljubezni, v katerem ima vsak od nas omejeno libidno energijo, ki jo lahko vložimo zgolj v eno stvar (Konrath 2007). Razlikoval je med primarnim in sekundarnim narcisizmom. Primarni narcisizem je »začetno stanje človeka, v zgodnjem otroštvu, /.../ pri katerem še ni nobenega odnosa so zunanjega sveta« (Freud v Fromm 1987, 53). Med potekom razvoja se otroku povečujeta obseg in jakost nagonskega (*libido*) odnosa do zunanjega sveta, kar pa velikokrat privede do tega, da človek svojo libidinozno navezanost usmeri na svoj Ego – to imenujemo sekundarni narcisizem (Freud v Fromm 1987).

Freud je o narcisizmu govoril na več načinov, med katerimi je za trenutno družbeno psihološko raziskovanje najbolj relevantna razlaga narcisizma, pri katerem gre za posameznika, ki je, bolj kot na druge, navezan na sebe (Campbell in Foster 2007). V svojem eseju *Libidinalni tipi* je Freud opisal narcisistično osebo kot nekoga, ki je bil primarno osredotočen na samo-ohranjanje, je bil neodvisen in neustrašen, agresiven, ekstrovertiran, energičen ter nezmožen ljubezni ali predanosti v zvezi. Prav tako je ugotovil, da te osebe navadno pritegnejo veliko občudovanja in pozornosti ter brez premisleka zavzemajo vodilne vloge (Konrath 2007). V *Libidinalnih tipih* je narcisizem vključil kot osnovno osebnostno značilnost. Tiste, ki so bili narcisistični tip, je opredelil kot samozavestne, samostojne, energične in agresivne (Campbell in Foster 2007).

Nedolgo za tem je psihoanalist Wilhelm Reich (v Konrath 2007) razložil »falično-narcisistični katakter«. Trdil je, da imajo narcisistični posamezniki superiorni odnos do drugih, so samozavestni, arogantni, provokativni in rahlo sadistični v svojih razmerjih z drugimi.

³ Izvorno ime knjige: »On narcissism: An Introduction«.

Narcisizem je videl kot moškost, pri kateri gre za identifikacijo med egom in falusom (Konrath 2007).

Nadalje je Karen Horney (v Konrath 2007) razvila idejo narcisizma kot karakterne lastnosti, ki je osredotočena predvsem na bolj jasno definiranje mnogih različnih portretov narcisizma. Narcisizem je definirala kot preprosto samo-napihnjenost. Narcisistična oseba je zaljubljena v sebe in občuduje svoje vrednote brez ustreznega razloga. Nagnjena je k iskanju plitkih razmerij, ki označujejo njen status in prestiž, imajo visoka pričakovanja od drugih, slabe družbene spretnosti in zelo nerealistične poglede na sebe. To jo postavi v zelo ranljiv položaj potrebe po osebah, da jo občudujejo in podpirajo, hkrati pa težko najde nekoga, ki bi to konstantno počel (Konrath 2007).

Annie Reich (v Konrath 2007) je opisala narcisistične osebe kot ljudi z libidom, osredotočenim na sebe v zameno za ljubezen do objekta in kot nekoga s pretiranim, nerealnim notranjim prepričanjem o sebi. Trdila je, da je narcisizem posledica nenehnih travm v otroštvu, ki se zgodijo še preden se razvije egov obrambni mehanizem.

Klinična študija narcisizma se je razširila z Kernbergom (1974/1975) in Kohutom (1977), ki sta razvoj narcisizma kot narcisistične motnje pripisovala obrambni psihološki strukturi, ki jo lahko vidimo kot obrambo pred zapuščanjem (Kernberg v Campbell in Foster 2007) ali pomanjkanje 'zrcaljenja'⁴ v otroštvu (Kohut v Campbell in Foster 2007).

Kohut je, tako kot Freud, verjel, da je narcisizem zdrav in normalen del razvoja. V nasprotju s Freudom pa je trdil, da je primarni narcisizem, bolj kot stanje popolnega ukvarjanja s samim sabo, stanje nediferencirane skupnosti z materjo (Kohut 1990).

Otto Kernberg (v Russell 1985) je verjel, da je narcisistična motnja podtip mejnih (*borderline*) osebnostnih motenj. Patološki narcisizem je videl kot kvalitativno različen od normalnega odraslega narcisizma in normalnega otroškega narcisizma. Normalni odrasli narcisizem je definiral kot '*libidno investicijo vase*', ki vključuje integracijo dobre in slabe samopodobe v realni koncept sebe. Otroški narcisizem vključuje močno čustveno in fizično odvisnost od skrbnikov (Russell 1985).

⁴ Proces, pri katerem se otrokova pozitivna samopodoba zrcali nazaj k njemu preko starša (Campbell in Foster 2007).

V času, ko je Kernberg pisal o narcisizmu s kliničnega vidika, je Christopher Lasch (1979) objavil knjigo *Kultura narcisizma*, kjer je skušal ponuditi zgodovinsko analizo tega, kar je videl kot rastočo prevlado narcisizma v družbi in dal močen argument za to, kar je razumel kot vzpon narcisistične osebnostne motnje v ameriškem srednjem razredu (Konrath 2007).

Psiholog in filozof Erich Fromm je v knjigi z naslovom *Človekovo srce* izhajal iz Freudovega koncepta in je nadaljeval njegove misli. V svoji razpravi je Fromm razlikoval med individualnim in družbenim ter med benignim in malignim narcisizmom. Trdil je, da je za narcisizem bistveno ukvarjanje s seboj in da pri tem za zunanji svet ostane le malo zanimanja s strani narcisistične osebe. Omenjal je tudi psihozo, ki je »stanje popolnega narcisizma /.../ v katerem je oseba pretrgala vse zveze z zunanjo resničnostjo in ustvarila svojo osebo kot nadomestek za resničnost /.../; za sebe je postala 'bog in svet'« (Fromm 1987, 56). Fromm je ugotovil, da ima narcisizem pomembno biološko funkcijo, saj na nek način človeku omogoča preživetje. Iz tega je sklepal, da je narcisizem nujen za preživetje, ob tem pa tudi grožnja letemu (Fromm 1987). Če to razložimo podrobneje: primarni narcisizem je tisti, ki omogoča preživetje, ogroža pa ga sekundarni narcisizem, saj zna biti ovira družbenemu življenju. Fromm je trdil, da grška legenda o Narcisu, ki se je zaljubil v svojo zrcalno sliko v jezeru, jasno pove, da je ta oblika ljubezni (zaljubljenost v sebe) prekletstvo in da se v skrajnih primerih konča z uničenjem samega sebe (Fromm 1987).

3 OPREDELITEV IN ZNAČILNOSTI NARCISIZMA

Za moderno družbo bi lahko rekli, da ima pretežno narcisistični družbeni značaj. Lasch (1986) opisuje narcisistično osebo kot vsemogočno, a tudi kot nekoga, ki potrebuje druge, da potrjujejo njeno samospoštovanje, s čimer premaguje svojo negotovost. V pozornosti, ki ji jo namenjajo drugi, vidi odsev lastnega grandioznega jaza, ali pa se pridruži tistim, ki zvezdnitvo, moč in karizmo izžarevajo sami (Lasch 1986). Podobno Buffardi in Campbell (v McKinney in drugi 2012) – sicer v navezavi na spletna socialna omrežja – opredeljujeta pojem narcisizma kot osebnostno lastnost, ki se izraža v pretirani samopodobi. Takšna oseba samo sebe vidi kot inteligentno, močno, fizično privlačno in nasploh izjemno osebnost, ki socialna omrežja uporablja za samopromocijo (McKinney in drugi 2012 v Švajncer 2014). Spletna omrežja uporabljajo zato, da se identificirajo z drugimi (Buffardi in Campbell 2008). Twenge in Campbell (2009, 72) izpostavljata pet ključnih dejstev, ki so prispevala k vzponu

narcisizma: 1.) samoobčudovanje, 2.) starševska vzgoja, ki postavlja otroka v center pozornosti, 3.) povečevanje zvezdnikov in delovanje medijev, 4.) iskanje pozornosti na spletu, 5.) enostavna dostopnost kreditov.

Narcizem je koncept, ki označuje osebo z veliko mero samoobčudovanja, občutkom večvrednosti in 'samopomembnosti' (Fromm 1987). Fromm (1987) ga deli v tri kategorije: libidni, destruktivni in zdravi narcizem. Narcizem ni ljubezen do sebe, ampak zaljubljenost v sebe. Po Frommovih (1987, 62) besedah je to »strast, katere silovitost lahko pri mnogih posameznikih primerjamo s spolno željo in z željo po življenju«. Če pogledamo drugo plat tega, ugotovimo, da ima tak posameznik v bistvu relativno majhno količino prave samozvesti in šibko identiteto, ki jo mora zato vedno znova potrjevati. Ilin (1995, 85) pravi, da je narcizem »dvoslojna organizacija osebnosti, pri čemer lažni, grandiozni self prekriva resnični self, ki je izjemno krhek in ranljiv.« Za narcizem so značilni močno napihnjen in pozitiven, a nerealističen koncept sebstva, pomanjkanje zanimanja za oblikovanje intimnih odnosov in ukvarjanje s samoregulatornimi strategijami z namenom potrditve pozitivnega pogleda na sebe (Campbell in Foster v Ong in drugi 2011). Narcisistična oseba je eksibicionistična, išče pozornost in je obsedena s svojo fizično pojavo (Vazire in drugi v Ong in drugi 2011). Kot pričakovano, takšna oseba precenjuje svojo atraktivnost (Bleske-Rechek in drugi v Ong in drugi 2011), res pa je, da se tudi zelo potrudi, da izgleda urejeno in v koraku z modo (Vazire in drugi v Ong in drugi 2011). Te strategije ji pomagajo potrditi njene pozitivne iluzije o svoji fizični privlačnosti (Bleske-Rechek in drugi v Ong in dr. 2011). Narcisističen posameznik je navadno zelo dober pri upravljanju z novimi družbenimi okolji in položaji ter oblikovanju novih vezi, čeprav večinoma išče takšne, ki mu pomagajo pri izboljševanju njegovega statusa in pozitivnega pogleda na sebe (Campbell in Foster v Ong in drugi 2011).

Ločimo lahko med moškim in ženskim narcisizmom. Za prvega so značilni domišljavost, samovšečnost, ambicioznost, dominantnost in manipulativnost, prav tako moški niso sposobni empatičnosti in timskega dela. Za ženske je značilno, da so usmerjene v notranji svet (introvertirane), občutljive, ranljive in pogosto zadržane (v primerjavi z moškimi, ki se radi 'napihujejo') ter zelo hitro užaljene. Velikokrat se jim zdi, da se jim godi krivica in da so prikrajšane, občutek manjvrednosti navadno nadomeščajo z lepoto in vitkostjo, nagnjene pa so tudi k motnjam hranjenja (Mladina 2016, 49).

V ekstremnih primerih je narcisizem klinična osebnostna motnja, ki povzroča visok nivo vase zagledanosti, izkoriščevalnost, manipulacijska nagnjenja in pomanjkanje empatije (Wallace in Baumeister 2002). Potrebno je poudariti predvsem to, da gre pri narcisizmu za kontinuum in da je to lahko psihiatrična diagnoza, torej '*motnja*' (Bergman in drugi 2011). Narcisistična oseba rada sprejema, nerada pa daje. Svojo samozavest krepi skozi priznavanje in odobravanje publike ter interakcije oziroma druženje z drugimi, ki so dobro poznani (znani ljudje) in ki jih družba nasplošno občuduje (Twenge in drugi 2008). Teži k pretiravanju, ko govori o sebi, išče slavo in bolj verjetno je, da bo uživala v tem, ko se bo videla v množičnih medijih. Čeprav navadno ne oblikuje dolgoročnih prijateljstev, potrebuje družbeni kontakt, da zapolni svojo potrebo po pozornosti in občudovanju. En način zadovoljevanja narcisističnih potreb je skozi uporabo družbenih medijev (Carpenter 2011).

Narcisizem se je razvijal skozi generacije zaradi želje po bolj pozitivni samopodobi, k čemur pa je prispevala tudi tehnologija. Danes je samopromocija pomembnejša kot kadarkoli prej, saj bi nam naj izstopanje odpiralo vrata v boljši jutri (Twenge in Campbell 2009).

3.1 Narcisizem in samopodoba

Rosenberg (v Mehdizadeh 2010) opredeljuje samopodobo kot celoto posameznikovih misli in čustev v zvezi s samim seboj kot objektom. Posameznikovo poimenovanje samega sebe lahko razdelimo v dve kategoriji: '*trenutno sebstvo*', ki je identiteta, ustvarjena za druge in '*možno sebstvo*' – identiteta, ki je drugim neznana (Mehdizadeh 2010 v Švajncer 2014). S samopodobo povezujemo tudi socialno primerjavo. Larsen in Buss (v Seto 2012) govorita o vrsti socialne primerjave, pri kateri gre za primerjavo posameznika z ljudmi, katerih določene lastnosti ali sposobnosti so slabše od njegovih. Medtem ko je ta vrsta 'samozaščitna' in 'samokrepilna', lahko pride do tega, da posameznik razvije napihnjeno mnenje o sebi. Druga vrsta socialne primerjave je primerjava posameznika z ljudmi, ki imajo (v primerjavi z njim) boljše določene lastnosti ali sposobnosti. Čeprav ta vrsta pripomore k posameznikovemu prizadevanju za odličnost, je lahko ta 'taktika' tudi podcenjujoča. Kadar se primerjamo z ljudmi, ki imajo boljši položaj, lahko le-to zniža našo samozavest s tem, ko si ustvarimo nerealna pričakovanja (Seto 2012 v Švajncer 2014).

Nihanje samopodobe in uporaba spletnih socialnih omrežij lahko privedeta do medsebojnega učinkovanja. Po eni strani lahko samopodoba napove povečano uporabo spletnih socialnih

omrežij, s pomočjo katerih uporabniki delijo informacije o sebi – v tem primeru takšna omrežja prispevajo k oblikovanju in utrjevanju identitete. Po drugi strani pa lahko le-ta povzročijo nihanja samopodobe s tem, da se ljudje nenehno vključujejo v socialne primerjave. Socialne povezave na Facebook-u lahko spremenijo posameznikov pogled na sebe in preizkušajo njihovo 'vrednost' (Larsen in Buss v Seto 2012 v Švajncr 2014).

3.2 Kako prepoznamo narcisistično osebo?

Narcisistična oseba je »oseba, ki kaže vse znake samozadostnosti« (Fromm 1987, 59). Ta oseba je vzvišena in meni, da je vse, kar je njeno in kar pove, najpomembnejše in najboljše ter se pri tem sploh ne zmeni za mnenja drugih, saj se ji zdiyo manjvredni, nepomembni in neumni (Copak 2007 v Švajncr 2014). Značilnost narcisistične osebe je tudi občutljivost do neke kritike, ki se lahko izraža z zanikanjem, jezo ali potrtostjo. Včasih jo je možno prepoznati po izrazu na obrazu, saj njen obraz oziroma nasmeh in oči žarijo na poseben način (Golomb 1992). Pomanjkanje zanimanja za zunanji svet je skupno vsem oblikam narcisizma. Narcisistična oseba 'fantazira' o neskončnem uspehu, slavi oziroma prepoznavnosti, moči, lepoti, popolni ljubezni, nenehni pozornosti (vse se 'vrti' okoli nje) itd. (Golomb 1992 v Švajncr 2014). Na pogled je oddaljena, hladna, toga in zazrta vase in ima le redke ljudi za vredne njenega zanimanja. Takšno obnašanje narcisistični osebi služi pri višanju samospoštovanja in ji zagotavlja večjo moč in veljavo (Copak 2007 v Švajncr 2014). Družbo razdeli na dve skupini: v prvi skupini so bogati, 'veliki' in slavni ljudje, v drugi pa 'navadni ljudje'. Navadno ima nekega 'heroja', avtoriteto, po katerem se zgleduje oziroma na njega gleda kot del sebe. Prav tako občuduje zmagovalce in se z njimi istoveti, ne more pa se poistovetiti z nekom, ki ga ne doživlja kot svoj 'podaljšek' – kot del sebe (Lasch 1986 v Švajncr 2014). Vrtačič (2009) je v svojem članku zapisala, da narcisističen posameznik »hitro popusti lastnim impulzom, nezmožen je tolerirati frustracije, hkrati pa ga popolnoma uničijo že majhne narcisistične razžalitve oziroma odsotnost aplavza. Posameznik /.../ realnost ukinja s primitivnimi tehnikami pozabe (droge, potrošništvo ipd.) in na ta način poskuša zapolniti kronični občutek praznine /.../.«

Mogoče je trditi, da narcisistična oseba nenehno išče različne načine za zadovoljitev predstave, ki jo je izdelala o sebi (Seto 2012 v Švajncr 2014). Nekatere raziskave kažejo, da je takšna oseba zelo hvalisava in govori večinoma o sebi, si želi pridobiti samozavest s pomočjo javne slave in zato tudi prevladuje v resničnostnih oddajah; da uživa ob gledanju

posnetkov in fotografij, na katerih prevladuje sama, veliko časa pa preživi tudi pred ogledalom (Buffardi in Campbell 2008 v Švajncer 2014). Narcisistična oseba verjame, da je pametnejša, kreativnejša in privlačnejša od drugih ljudi ter da je edinstvena in posebna – čeprav so ta prepričanja neutemeljena (Campbell in drugi 2005 v Švajncer 2014). Raziskave so pokazale tudi povezavo med narcisizmom in akademsko nepoštenostjo, privlačno zunanjo podobo telesa, tekmovalnostjo oziroma konkurenčnostjo in 'hiper-tekmovalnostjo' ter vodstvom v organizacijskih kontekstih (Seto 2012 v Švajncer 2014).

Na kratko bi lahko narcisistično osebo opisali z naslednjimi lastnostmi:

1. pretiran občutek lastne pomembnosti;
2. preobremenjenost s fantazijami o neomejenem uspehu, moči, genialnosti (briljantnosti), lepoti in idealni ljubezni;
3. narcisistična oseba verjame, da je 'posebna' in unikatna ter se mora povezovati samo z drugimi posebnimi osebami in osebami oziroma institucijami višjega statusa, saj jo le oni razumejo;
4. zahteva po pretiranem občudovanju;
5. občutek upravičenosti (prepričanje, da lahko počne, kar želi, ker je posebna, najboljša);
6. medsebojno izkoriščevanje;
7. pomanjkanje sočutja;
8. narcisistična oseba zavida drugim oziroma verjame, da tudi drugi zavidajo njej;
9. arogantno, prostaško vedenje (Seto 2012 v Švajncer 2014).

3.3 Družbeni in psihološki vidik koncepta narcisizma

3.3.1 Christopher Lasch: družbeni vidik

Ameriški kritik Christopher Lasch (1986) je narcisizem opredelil kot psihološko sestavo posameznika, ki je potrebna za delovanje (ameriške) sodobne družbe. Kulturni narcisizem je opredelil kot odgovor na tesnobo in (kot) družbeno strategijo ljudi, ki jim primanjkuje varen občutek oziroma smisel o sebi. S pomočjo njegovega opisa evolucije moderne, tehnološke, materialistične, k potrošnji usmerjene, osebno svobodne in enakopravne ameriške družbe ugotovimo, da so ljudje negotovi zato, ker so v resnici ranljivi. Vedno več ljudi ponotranja narcisistične strategije z namenom, da bi sebe zaščitili. Ena izmed teh je, da se predstavljajo kot grandiozni. Druga je obračanje k religijskim in psihološkim praksam z

namenom, da bi dosegli psihično stanje, kjer lahko izkusijo mir, harmonijo in transcendenco (Lasch 1986).

Lasch (1986) je za slabšanje vezi v družini in skupnosti krivil čaščenje tržnih sil na eni strani in kulturni napredek na drugi, kar se odraža v deformaciji razvoja trdnega karakterja pri posamezniku. Veliko krivico za '*narcisistično osebnost našega časa*' je pripisoval načinu, kako je množica strokovnjakov vzgojo otrok vzela staršem iz rok, s čimer se je vmešala v tradicionalne stopnje navezanosti, še posebej v navezanost na mater. Lasch (1986) je trdil, kako je izumiranje starih tradicij samopomoči začelo uničevati vsakodnevno usposobljenost ljudi na mnogih področjih in privedlo posameznika do tega, da je postal odvisen od države, korporacije in drugih birokracij. Psihološko dimenzijo te odvisnosti predstavlja narcisizem. Kljub vsem iluzijam o lastni moči narcisistična oseba za samospoštovanje potrebuje prav druge in ne more živeti brez občinstva, ki jo občuduje. Njena navidezna neodvisnost od družine in institucij ji ne omogoča svobode 'biti sam' in ponosa na svojo individualnost – ravno obratno: ta svoboda pripomore k njeni negotovosti, ki jo lahko premaga samo s tem, ko vidi svoj odraz '*veličanstvenega sebstva*' v pozornosti drugih ali tako, da pripada tistim, ki izžarevajo slavo, moč in karizmo. Med tem ko 'navaden' posameznik doživlja svet okoli sebe kot prazno divjino, ki jo lahko sam izoblikuje tako, kot si želi, pa je za narcisistično osebo svet okoli nje (le) ogledalo (Lasch 1986).

Po Laschu je bila (patološka) narcisistična oseba psihološki tip, ki socialnih 'pravil igre' ne jemlje resno; je izobčenec, ki manipulira z drugimi z namenom, da bi zadostil svojo narcisistično naravo (Žižek 1985, 120).

3.3.2 Heinz Kohut: psihološki vidik

Ameriški psihoanalitik Heinz Kohut je opredelil narcisizem kot »razvojni deficit v potrebah po zrcaljenju in idealizaciji. Zanj je /bil/ primarni deficit v strukturi /sebstva/, ne v kliničnih manifestacijah grandioznosti ali ekshibicionizma.« (Matjan Štuhec 2009) Izpostavil je zdravo izhodišče narcisizma in trdil, da starševska ljubezen do otrok ter ideali, težnje in otroško navdušenje nad sabo in svetom pripadajo področju pozitivnega narcisizma. Namesto, da bi narcisizem videl kot nekaj slabega, je Kohut trdil, da je zdrav narcisizem pogoj za uspešno življenje in da je potrebno sekundarni narcisizem razumeti kot nekaj, kar je ostalo od normalnega procesa narcisističnega razvoja (Holmes 2001).

Osnovni sestavni del Kohutovega modela psihičnega aparata je sebstvo, ki predstavlja »središče inicijative in sprejemanja vtisov« (Kohut 1990). Zanj je začetek porajanja sebstva točka, kjer se »otrokove notranje možnosti in pričakovanja staršev v zvezi z njim medsebojno približujejo« (Kohut 1990). Novorojeni otrok zahteva udeležbo drugih, da mu zagotovijo občutek kohezivnosti, konstantnosti in mobilnosti. Kohut tiste druge, ki s stališča otroške perspektive še niso diferencirani od sebstva, označuje kot 'objekte sebstva'. Otrok doživlja čustvena stanja objekta sebstva, ki se prenašajo na otroka s pomočjo dotika in tona glasu, ki ju ponotranji kot svoja lastna (Kohut 1990). Okolici, ki ga med razvojem obkroža, želi ugoditi, zato začne razvijati lažno sebstvo kot nadomestek za resnično. Težava pri tem pa je, da lažno sebstvo »ne dovoljuje spontanosti in samoiniciativnosti, ampak podpira podrejanje in izrivanje lastnih doživetij, ki niso v soglasju s temeljnimi razvojnimi potrebami razvijajoče se osebnosti« (Matjan Štuhec 2009).

Kohut (1990) je bil prepričan, da je odnos med otrokom in objektom sebstva osnovni sestavni del psihičnega razvoja in strukture. Otrok išče dva fundamentalna tipa odnosa s svojimi zgodnjimi objekti sebstva. To so odnosi, ki jih je Kohut opredeljeval kot izraz osnovnih narcisističnih potreb. Kot prvo mora prikazati svoje razvite sposobnosti in da ga za to drugi občudujejo. Kohut je menil, da ta proces predstavlja otrokov zdrav občutek (vse)mogočnosti in pomembnosti. Kasneje mora otrok oblikovati idealizirano podobo vsaj enega od svojih staršev in doživeti združenje čustev z enim idealiziranim objektom sebstva. Kohut je opazil, da »je pri osebah z izstopajočo narcisistično psihopatologijo imela pomembno vlogo materina (ne)zmožnost zrcaljenja in očetova funkcija idealizacije« (Matjan Štuhec 2009).

Skladno s Kohutovim psihološkim modelom sebstva je narcisistična psihopatologija rezultat pomanjkanja starševske empatije v obdobju otrokovega razvoja. Posledično posameznik ne razvije popolne kapacitete za uravnavanje samopodobe. Narcisističen odrasli niha med neracionalnim samoprecenjevanjem in neracionalnim občutkom manjvrednosti ter se zanaša na druge, da bodo uravnavali njegovo samopodobo in mu dali občutek vrednosti (McLean 2007).

4 NARCISIZEM KOT SODOBNA EPIDEMIJA

Ljudje smo po naravi družbena bitja in smo odvisni od medsebojne pozornosti in naklonjenosti oziroma skrbi drug za drugega. Narcisizem ni slab samo za družbo kot celoto, ampak tudi za posameznika. Ljudje z visoko stopnjo te lastnosti so pogosto nesrečni, jezni na ves svet, ker ta ni uspel prepoznati njihove večvrednosti. So generalno nezmožni oblikovanja globokih, pomenljivih, trajnih odnosov z drugimi, ki jih vsi potrebujemo, če želimo živeti srečno in čustveno stabilno oziroma varno življenje.

Narcisizem bi lahko označili kot '*moderno epidemijo*', nanašajoč se na hitro spremembo v družbi, ki se je najbolj poznala v industrijskih in postindustrijskih časih. Zadnjih nekaj desetletij je priča družbenemu premiku od predanosti kolektivu do osredotočenosti na posameznika oziroma sebstvo. T.i. '*self-esteem movement*' (slo. *gibanje za spoštovanje*) je bila pomembna prelomnica pri tem. Veljalo je, da je samopodoba ključ do uspeha v življenju. Vzgojitelji in starši so začeli svojim otrokom govoriti, kako posebni in unikatni so, da bi jih naredili bolj samozavestne. Starši so skušali 'podeliti' samopodobo svojim otrokom, namesto da bi jim pustili, da bi le-to dosegli skozi trdo delo. Moderne družbe cenijo avtonomijo, dosežek, občudovanje drugih in individualizem ter nagrajujejo narcisizem, zato je primerno razmisliti o tem, ali moderna družba prispeva k razvoju narcisizma. Disfunkcija v družini je pogosto povezana z disfunkcijo v skupnosti, krhkostjo oziroma nestabilnostjo družbenih omrežij in pomanjkanjem družbenih norm. Kulturna zmedenost, migracija, revščina, kriminal, sekularizacija in družbena sprememba povzročajo povečanje čustvenega neobvladovanja, impulzivnost, zlorabo raznih substanc in kriminaliteto (Paris v Goldner-Vukov in Moore 2010).

Na manifestacijo narcisizma ključno vpliva družbeni okvir sodobne družbe. »Nove socialne oblike zahtevajo nove oblike osebnosti, nove modele socializacije, nove načine doživljanja. Narcisizem je način, ki nam omogoča razumevanje in psihološki vpliv na sodobne socialne spremembe – predstavlja najboljši način za spoprijemanje s tenzijami in anksioznostmi modernega življenja.« (Vodopivec Kolar 2010) V ta namen družbene okoliščine skušajo vzpodbuditi narcisistične lastnosti, kot so šarmiranje, privlačnost, plitkost, nesposobnost sočustvovanja in žalovanja, izogibanje tesnejšim osebnim stikom itd. (Lasch 1986). Sodobna družba je po eni strani narcisistična v smislu spodbujanja uspešnosti in da posameznike pohvali za njihove uspehe in dobra dejanja, po drugi strani pa v smislu spodbujanja razvoja

narcisističnih lastnosti v posamezniku s tem, ko poudarja narcisizem v privlačnih oblikah in spodkopava (doma starševsko, v šoli pa učiteljsko) avtoriteto (Vodopivec Kolar 2010).

Podobno tudi Otway in Vignoles (v Gray 2014) domnevata, da so pomemben razlog za porast narcisizma v sodobni družbi spremembe v svetu, v katerem mladi odraščajo. Razlog najdeta že v 80-ih letih 20. stoletja, ko se je začelo oblikovati 'gibanje', ki je povzročalo napačen razvoj samopodobe. Staršem, učiteljem in ostalim, ki so bili vključeni v življenja otrok, je bilo svetovano, da zgradijo samopodobo otrok skozi pogoste pohvale. Predvsem veliko staršev je začelo svojim otrokom govoriti, kako lepi in pametni so ter nasplošno kako čudoviti so. Hkrati so začeli tudi ostalim v prisotnosti svojih otrok govoriti, kako dobri so njihovi otroci. Televizijski programi za otroke so začeli objavljati pesmi o tem, kako 'posebni' so in lekcije o tem, kako 'so lahko karkoli si želijo biti'. Na tekmovanjih je prav vsak dobil nekakšno nagrado. Verjetno se je kaj od tega dejansko vtisnilo v mišljenje mladih, ki so odraščali v tem obdobju in so do neke stopnje odrasli z vero v to, kar so jim drugi govorili. Tako so postali narcisistični, saj so bila ta dejanja in trditve točno to, kar narcisistični posamezniki verjamejo o sebi (Gray 2014).

Eden izmed možnih 'krivcev' je tudi povečan pritisk na otroke in mladostnike za dosežke, kjer je dosežek definiran kot poraz drugih v tekmovanju (Konrath, O'Brien in Hsing v Gray 2014). Ko je dosežek definiran kot dobivanje najboljših ocen v šoli, vpis na najboljše fakultete, zmagovanje posameznikov na športnih tekmah in podobno, je zato osredotočenost misli na sebstvu, druge pa se dojema kot prepreke oziroma kot ljudi, ki jih je potrebno premagati ali z njimi manipulirati. Če je namen otrokovega življenja grajenje močnega življenjepisa – in videti je, da veliko staršev verjame v to – potem bo seveda otrok odrasel na način, da bo stremel k 'številki ena' in ne bo imel veliko časa ali zanimanja za druge. V teh pogojih je možno, da bodo mladi prostovoljno sodelovali pri nečem, kar bo izgledalo dobro v njihovih življenjepisih, vendar pa si ne bodo vzeli časa, da bi pomagali drugim »zgolj« iz sočutja (Gray 2014).

Za izrazitejši narcisizem poznamo dva razloga: »premalo ali preveč potrjevanja v otroških letih« (Mladina 2016). Po eni strani se je narcisistična oseba v zgodnjih letih svojega življenja morala izboriti za ljubezen in priznanje staršev in okolice, zato se jim je (in tudi samemu sebi) predstavljal v čim bolj popolni luči. Po drugi strani (gre za novejšo teorijo) pa je takšna oseba

dobila preveč priznanja in bila deležna preveč crkljanja s strani z nadzorom obsedenih staršev (Mladina 2016).

Sodobni starši skušajo na različne načine pri otroku vzbuditi občutek ljubljenosti, pripadnosti in ga zato postavljajo v središče svojega življenja, kar skupaj s poveličevanjem, a čustveno oddaljenostjo, privede do razvoja narcisističnega posameznika. »Razvajajoča edukacija in splošna permisivnost v kombinaciji z oglasi množične kulture hedonizma so privedli do novih vzorcev samorazvajanja«, pri čemer pa dejansko gre za promocijo dvoma, kar posledično oblikuje vedno nove potrebe (Vodopivec Kolar 2010). Tako posamezniki posnemajo tisto, kar vidijo v oglasih – dobro življenje, glamur in slavo – in s tem, ko njihove materialne stvari povzročajo hkrati hvalo in zavist, potrošna kultura postaja »osrednja oblika narcisistične družbe« (Vodopivec Kolar 2010).

Porast individualizma (z osredotočenostjo na sebstvo ter notranje občutke in čustva) in upad družbenih norm je, hkrati z modernizacijo družbe, pomenilo, da skupnost in družina nista več zmožni zagotoviti iste podpore posameznikom kot nekdanj. Raziskave so pokazale, da ima vključenost v družbena omrežja – na primer v lastno skupnost in povezanost s prijatelji in družino – velike zdravstvene prednosti (Remes 2016). S tem, ko se je družbena struktura poslabšala, je postalo veliko težje izpolniti osnovno potrebo za povezavami, ki bi določeni osebi dejansko nekaj pomenile. Vprašanje se je premaknilo od 'kaj je najbolje za druge in družino' do 'kaj je najbolje zame'. Videti je bilo, da je modernizacija družbe nagrajevala slavo, premožnost in prepoznavnost nad vsem ostalim. Vse to, skupaj z zlomom v družbenih vezeh, je oblikovalo »prazno sebstvo, odrezano od družbenega pomena« (Remes 2016).

Narcisistična osebnostna motnja je relativno razširjen pojav. Študija, ki jo omenja Paris (2012) je pokazala, da kar 1.2% žensk in 0.7% moških doseže kriterije narcizma, določene po tipologiji DSM, kar je precej visoko za osebnostno motnjo. Že vse od leta 1970 so nekateri psihologi trdili, da 'moderna' kultura kontinuirano povečuje stopnjo narcizma (Emmons 1987). Veliko psihologov trdi, da so moderni kulturni faktorji povečali možnosti narcisistične osebnostne motnje. Kar nekaj študij je pokazalo, da imajo mladostniki in dijaki višjo samozavest in močnejšo potrebo po karieri kot njihova starostna skupina zadnjih nekaj desetletij (Twenge, Miller in Campbell v Somerville 2015). Iskanje med Google knjigami (*ang. Google Books*) kaže, da so zaimki v prvi osebi ednine v zadnjih letih bolj pogosto uporabljeni (Twenge, Miller in Campbell v Somerville 2015). Ti rezultati se zdijo okvirni za

epidemijo moderne kulture, imenovano *ekspresivni individualizem*, ki spodbuja osebe, da poudarjajo svoje emocije in izražanje, namesto splošne družbene strukture (Paris 2012). Družbeni mediji so zato lahko definitivno prispevajoči faktor moderne vase zagledane kulture.

5 NARCISIZEM IN SPLETNA SOCIALNA OMREŽJA

Spletna socialna omrežja nudijo posamezniku možnost, da se predstavi kot takšnega, kakršen si želi biti – pomeni, da si ustvari identiteto po svojih željah (Markus in Nurius v Mehdizadeh 2010 v Švajncer 2014). Spletna stran kot je Facebook nudi različne možnosti za samopromocijo (na primer: *O meni, prikazna fotografija ...*) in tudi predstavlja priložnost za veliko število 'plitkih' prijateljskih vezi (prijatelji so šteti in lahko včasih presežejo število 1000) (Mehdizadeh 2010 v Švajncer 2014). Spletna socialna omrežja nudijo preprost način iskanja pozornosti. Narcisističnim posameznikom je pomembno, da javno delijo svoje izkušnje, saj verjamejo, da to, kar počnejo v življenju, močno zanima njihove spletne prijatelje in sledilce (Carpenter v Wickel 2015). Tako objavljajo posodobitve statusov, komentarje in fotografije, ki upodabljajo samo njih ter na tak način ohranjajo svojo vase zainteresirano naravo (Aboujaoude v Wickel 2015). McKinney in drugi (2012, 109) s citiranjem Buffardijeve in Campbella opredeljujejo pojem narcisizma kot osebnostno lastnost, ki se izraža v pretirani samopodobi – narcisistična oseba samo sebe vidi kot inteligentno, močno, fizično privlačno in nasploh izjemno osebnost, ki socialna omrežja uporablja za samopromocijo.

Raziskave, ki jih v svojem članku obravnava Seto (2012 v Švajncer 2014) so pokazale, da višja stopnja narcisizma odraža višjo stopnjo udeležbe na spletnih socialnih omrežjih. Narcisizem je bil povezan z ogromnim številom prijateljev na spletu, s prepričanjem, da so ti prijatelji zainteresirani za to, kar (narcisistična) oseba počne, in s pomembnostjo pozitivne predstave skozi profil na spletnem socialnem omrežju (Seto 2012 v Švajncer 2014). Spletna socialna omrežja so popolno okolje za narcisistično osebo iz naslednjih razlogov: »Prvič, /te osebe/ dobro funkcionirajo v kontekstu plitkih odnosov (v nasprotju z emocionalno poglobljenimi in predanimi odnosi). Internetna socialna omrežja so zgrajena na premisi plehkkih 'prijateljstev' z mnogimi posamezniki ... In drugič, internetna socialna omrežja so visoko kontrolirana okolja. Uporabniki imajo popoln nadzor nad samoprezentacijo na spletnih

straneh, kar je v večini drugih socialnih kontekstov skoraj nemogoče» (Buffardi in Campbell v Vrtačič 2009 v Švajncer 2014). Kot že rečeno, narcisizem je povezan z uporabnikovim številom Facebook prijateljev in tudi tem, koliko krat uporabniki posodobijo svoje statute. To prispeva k prepričanju, da imajo te osebe 'napihnen' pogled o samopomembnosti.

Tudi Campbell ugotavlja, da kot pričakovano, imajo narcisistične osebe več prijateljev na Facebook-u in več objav na svojem profilu ter takšne profilne fotografije, ki jih drugi ocenjujejo kot bolj fizično privlačne in bolj samopromocijske v primerjavi s tistimi, ki jih objavljajo 'nenarcisistični' posamezniki (Campbell v Ong in drugi 2011). Krizan in Bushman (v Seto 2012 v Švajncer 2014) sta s pomočjo študije družbene primerjave ugotovila, da narcisistične osebe v primerjavi s seboj druge doživljajo kot manj vredne, sebe pa kot superiorne. Facebook prijateljstva morda ne odražajo tesnega medsebojnega odnosa, ampak so verjetno občinstvo, s katerimi lahko takšna oseba deli vzpone in padce v svojem življenju. Facebook, kot spletna stran (te vrste) z najštevilčnejšim 'članstvom', postaja danes vse večje prizorišče narcisističnih mladostnikov in tudi starejših ljudi. Javno izpostavljanje in možnost nadzorovanja lastnega predstavljanja kažeta na to, da se na Facebook-u v veliko primerih 'soočamo' z narcisistično osebo. Družbena omrežja le-temu predstavljajo neke vrste socialno podporo, saj se lahko z objavljanjem vsebin (ne le fotografij, ampak tudi povezav, posnetkov, misli oziroma mnenj, skupin, v katere se je vključil itd.) izpostavlja, kot se verjetno še ni imel možnosti nikoli prej, in mu po drugi strani lajšajo življenje tako, da mu pomagajo pri ohranjanju nerealne predstave o sebi (Švajncer 2014).

Buffardi in Campbell (2008 v Švajncer 2014) sta ugotovila, da narcisizem predvideva višjo stopnjo aktivnosti na Facebook-u in več samopromocijske vsebine. Obstaja tudi močna povezava med narcisizmom in samopromocijskimi informacijami in citati, atraktivnimi prikaznimi fotografijami ter samopromocijsko naravnanimi prikaznimi fotografijami. Narcisizem pomeni tudi posameznikovo višjo 'obremenjenost' s svojimi fotografijami na Facebook profilu in višjo frekvenco posodabljanja Facebook statusov. Ryan in Xenos (v Seto 2012 v Švajncer 2014) sta odkrila, da uporabniki Facebook-a v primerjavi z neuporabniki izpolnjujejo več kriterijev, ki kažejo na narcisizem, se pogosteje 'razkazujejo' (v smislu atraktivnih fotografij in izzivalnih objav) ter težijo k temu, da so v vsem vodilni ('glavni', t.i. *leaderji*).

Spletna socialna omrežja imajo pomemben vpliv na samopodobo svojih uporabnikov. Psihologi so razširjeno proučevali potrebo po pripadanju in nekatere predpostavke, da spletna socialna omrežja nudijo priročen način 'skladanja' z ostalimi (Gangadharbatla v Somerville 2015). Pripadanje skupini spodbuja razvoj kolektivne samopodobe, ki jo psihologi opisujejo kot vidik posameznikovega koncepta sebstva, ki izhaja iz njegovega zavedanja članstva v družbeni skupini – skupaj z vrednostjo in čustveno pomembnostjo, ki je del tega članstva (Gangadharbatla v Somerville 2015). V zvezi s tem uporaba spletnih socialnih omrežij lahko poviša stopnjo samopodobe. Vendar pa je kar nekaj raziskav pokazalo, da uporaba spletnih socialnih omrežij poviša stopnjo narcisizma in negativno vpliva na samopodobo. Raziskovalci so ugotovili tudi, da so določene lastnosti uporabe spletnih socialnih omrežij, kot sta ekstravertiranost in nevestnost (sicer lastnosti tipologije 'Big 5') pogosto povezane z narcisističnim vedenjem (Wilson in drugi v Somerville 2015).

V eni izmed študij so ugotovili, da je bil narcisizem najvišji prediktor aktivnosti (tj. prijava v svoj Facebook profil, objavljanje, komentiranje itd.) na spletnih socialnih omrežjih, kar napeljuje na to, da sta narcisistično obnašanje in uporaba spletnih socialnih omrežij močno povezana (Buffardi in Campbell 2008). Tudi Mehdizadeh (2010) ugotavlja, da so tisti z visoko stopnjo narcizma bolj aktivni na spletnih socialnih omrežjih. Narcisistične osebe imajo raje plitve medsebojne odnose in spletna socialna omrežja jim omogočajo metodo pridobivanja stotih oziroma tisočih navideznih oziroma 'površnih' prijateljev. Profili na spletnih socialnih omrežjih dovoljujejo uporabniku oblikovanje napihnjene, grandiozne samopredstave, ki sovпада z narcisističnim vidikom (Buffardi in Campbell 2008)

Zanimivo pa je pogledati tudi raziskavo, ki govori nasprotno. Bergman in drugi (2011 v Švajncer 2014) pogostost objavljanja statusov na Facebook-u ne povezujejo z narcisizmom. Prav tako menijo, da z njim ni povezana niti količina časa, ki ga posameznik preživi na tem omrežju (vključno z objavljanjem slik in preverjanjem prijateljev). Trdijo, da narcistične osebe ne uporabljajo spletnih omrežij pogosteje kot tisti, ki to niso, temveč da jih uporabljajo v drugačne namene in iz drugačnih razlogov. Facebook in sorodna omrežja uporabljajo z namenom, da zadovoljijo svoje potrebe (po pozornosti), 'nenarcisistični' posamezniki pa jih uporabljajo za izgradnjo identitete, dajanje posebnega vtisa, pridobivanje novih poznanstev in zabavo (Bergman in drugi 2011 v Švajncer 2014).

Skupaj s povečanjem narcisizma pri mladostnikih pa lahko narašča tudi želja po prepoznavnosti. Veliko jih verjame, da bodo postali znani, čeprav nimajo nobenih zaslužnih spretnosti ali talenta (Maltby na Academy of Marketing 2012). Želja po prepoznavnosti in narcisizem sta oba povezana z materializmom (Ng in drugi na Academy of Marketing 2012). Kot že omenjeno, moderna tehnologija omogoča posameznikom, da se promovirajo. Spletna omrežja nudijo priložnost za doseganje prepoznavnosti, samopromocijo in predstavljanje samega sebe kot grandiozne osebnosti (Bergman in drugi 2011, Buffardi in Campbell, 2008). Uporaba spletnih socialnih omrežij, ki pritegnejo milijone uporabnikov po vsem svetu, je normalen del življenja (Buffardi in Campbell 2008). Različna omrežja te vrste imajo veliko število aktivnih uporabnikov po vsem svetu. Spletna socialna omrežja nudijo priložnost 'navadnim' ljudem za medsebojno interakcijo z drugimi, samoprezentacijo in konstrukcijo nove ali obstoječe identitete (Mehdizadeh 2010, Buffardi in Campbell 2008). Čeprav ima hitra in široko razširjena komunikacija z drugimi očitne prednosti, pa obstajajo tudi skrbi in pomisleki o potencialno negativnih vplivih, povezanih z uporabo spletnih socialnih omrežij (Bergman in drugi na Academy of Marketing 2012).

5. 1 Ilustracija teorije s pomočjo primerov na Facebook-u

Kot primer bi želela izpostaviti dve izmed mnogih objav ene 24-letne uporabnice Facebook-a. Gre za uporabnico, ki ima veliko število prijateljev in sledilcev. Prepoznavna je postala s pomočjo ene izmed resničnostnih oddaj. Ker na svojem profilu zelo veliko objavlja in ker sem iz teh objav razbrala določene karakteristike narcisistično naravnane osebe, sem se odločila, da jo v diplomski nalogi podam kot ilustracijo.

Objava 1:

Moja preljuba Koroska 😊 ne grem vam iz glave no ... Se ko me ni , se radi o men pogovarjate 😊☹️ to znaci da sam cudo od žene a ?! ☹️☹️☹️☹️ pozdrav na KOROSKO gor iz lepega soncnega Celja , kjer se imamo tako fajn , da nimamo casa da se spomnemo na koga ! Se malo pa vec ne bom vedla kje kaj stoji tam v vaših koncih . Dokler boste vi celi ubogi ob kavicah razmišljali kaj se dogaja z mano ☹️☹️☹️☹️☹️ (p.s. Svoje ritke poglejte ... Tok ste mali da se med sabo vlačite en z drugim) ☹️ kako lahk en drugemu tam gor sploh pogledate v oci ? ☹️☹️☹️☹️☹️ taboljs prjatli vam punce porivajo , taboljs kolegice vam pa fante kradejo ☹️☹️☹️ za zamislit ste vi ne Js ☹️☹️

Slika 1: Objava z dne 22. 4. 2016. Vir: Facebook.

Interpretacija: S »spet vam ne grem iz glave« aplicira na to, da se ponovno o njej govori, da se o njej radi pogovarjajo (na Koroškem), kar naj bi pomenilo, da je »čudo od žene« (*slo. čudezna ženska*). Pravi, da se ima v Celju lepo in nima časa, da bi se spomnila na druge. S tem, ko reče, da so oni »celi ubogi« in razmišljajo, kaj se z njo dogaja ter s tem, ko reče, da so »mali«, aplicira na to, da je ona nekaj več, je boljša od njih in da so oni »za zamislit«.

Objava 2:

Kako je men vsec ko punce opravljajo ! Sploh ko ves da si korak pred njimi in da bi vsaka mogoce pa le zelega bit vsaj malo podobna tebi ali drugim puncam, ki jih pljuva ! Uzigajo se ces kok smo mi cele umetne ... Oz.bom govorila zase 😊 kako sem jaz cela umetna ... Hmm ... Ce razmislim imam zaenkrat samo silikone ... Bom jih se povecala , ker mi tko pase in ker LAHKO! 😊 kar se tice pa drugih posegov ... Zaenkrat se nisem razmisljala . Moja rit je SUPER , glede na to da NIKOL nisem prestopla praga fitnesa 😊 in sem res vesela ! Ne recem pa da me to v prihodnosti ne caka . Kdo ve , leta grejo gor . Glede na moje grde prehranjevalne navade , je vse mozno. Botoxa nimam , filerjev nimam ... Ustnice so naravne ... Za gube se ne sekiram ker se tolazim da so itaq smejalne 😊😊 kar se pa tice blescecega nasmeha , vam lahko pa samo recem da so to se zmeraj MOJI zobje in naj se javi punca ki NEBI ZELELA imeti lepega nasmeha ?! Mislim da so luskice ze cist neki normalnega ... Da ma ze to vsaka tretja-tetji. In mislim da dajo MOSKI vec nase kot zenske ! Kar je zalostno ! 😊 no kar se tice pa nohtov pa podaljskov pa trepalnic je pa spet tko ... Nohti so moji... Trepke si naredim zato da lahko okoli hodim brez MAKEUpa . Ker nimam roke za mazat , pudra ne maram - vseeno ga pa vcasih uporabim ker pac po svetu nemores vedno hodit "neurejen", ceprav jaz se najboljse pocutim BREZ sminke , ki se poleti topi dol z tebe ... Ali ti zamaže lepa oblacila. Kar je najgrse kar lahko vidis na puncih-UMAZAN VRATNIK od PUDRA recimo...Resnicno tega ne maram 😊 podaljski so pac tko ... Punce ki mammo rade dolge laske in zavidamo vam naravnim dolgolaskam - pac dostukamo malo zraven . Lasje ne zrastejo cez noc. In svojo frizuro rada non-stop spreminjam. Tko da nevem kaj vas mucu 😊 lepa je vsaka po svoje - se lepsa pa je CE SE BRIGA zase !! 😊 in nisem se dozivela da se z mano OBREMENJUJE kaksna lepa punca ! Res ne Nisem se dobila kaksnih grdih opazk ... Vedno precekiram slike punc ki norijo po fbju in pisejo svinjarije o meni ampak roko na srce Samo nasmehnila sem se ☐ in ce je po vašem mnenju punca CELA umetna ker skrbi zase - potem se pa nehite tusirat mazat brit ... Ker to vec ni NARAVNO 😊😊😊zakaj bi se brile? Zakaj bi pipale obrvi? Zakaj bi svojo kozo negovale z razlicnimi kremami? 😊😊😊 jst ze celo zivljenje OBRACAM glavo za DOBRIM puncam! Hujsa sem kot moski !! Rada jih gledam ! 😊uglavnem prav nic DAMSKE niste z pljuvanjem ! ☐😊

Slika 2: Objava z dne 16. 8. 2016. Vir: Facebook.

Interpretacija: V objavi izpostavi, da je korak pred ostalimi dekleti, ki je ne marajo (jo »pljuvajo«) in da si želijo biti kot ona ali njej podobne. Odkrito govori o svojem lepotnem popravku (»silikonih«) – iz konteksta lahko razberemo, da je nanj ponosna. Pove, da si jih ima možnost povečati, s čimer aplicira na to, da je finančno zmožna to narediti. Pohvali se s tem, kako je njena zadnjica super ipd. Pravi, da se z njo ne obremenjujejo lepa dekleta, s čimer aplicira na to, da so dekleta, ki se z njo »obremenjujejo« grša (od nje) in da se ob

njihovih fotografijah samo nasmehne (pri tem gre za posmeh, češ, da o njej negativno pišejo samo grša dekleta). Pri tej objavi gre na nek način za njen odziv na negativno mnenje oziroma komentarje, ki jih imajo druga dekleta o njej.

Na tem mestu bi želela izpostaviti še en primer, ki se mi zdi zanimiv in na več mestih potrjuje teorijo o narcisizmu in spletnih socialnih omrežjih. Imam prijateljico (23 let), ki ima na Facebook-u preko 3.000 prijateljev in zelo pogosto objavlja fotografije, pri čemer pa gre večinoma za 'sebke' (*ang. selfie*), ki so si med seboj zelo podobni. Večkrat sem že opazila naslednje: ko je objavila fotografijo sebe, jo je pustila kakšne pol ure na svojem profilu, potem pa zbrisala. Čez čas sem ugotovila, da to počne vsakič, ko ne dobi velikega števila 'všečkov' (na primer 150) pod njo. Lahko bi rekla, da je pričakovala potrditev svojih prijateljev v obliki 'všečkov', ker pa je ni dobila, je fotografijo raje zbrisala. Pri njej prav tako opažam, da na nekaj mesecev 'menjuje' prijatelje (kar je razvidno predvsem iz njenih fotografij) s katerimi se bolj intenzivno oziroma pogosto družijo. To na nek način potrjuje plitke odnose narcisistične osebe z drugimi, kar je tudi ena izmed značilnosti narcisizma. Ker jo zelo dobro poznam, vem, da ni ravno samozavestna oseba, vendar pa to skuša prikazati s pomočjo pogostih fotografij in prijateljic, ki so vse atraktivne oziroma dobro izgledajo, kar pa pomeni, da na tak način ohranja tudi svoj status (je ena izmed 'priljubljenih').

6 ZAKLJUČEK

Spletna socialna omrežja lahko v povezavi z narcisizmom vidimo predvsem kot spodbujevalca razvoja narcisizma. Na njih se narcisizem posameznika najpogosteje odraža v pretirani izpostavljenosti v smislu nenehga objavljanja, komentiranja in razkrivanja svojih osebnih zadev, samovšečnih izjavah, velikem številu prijateljev in objav ter atraktivnih fotografijah (tj. fotografijah, na katerih je oseba videti urejeno, privlačno).

Skupno začetnikom preučevanja narcisizma in sodobnim študijam je to, da gre pri narcisizmu za osebo, za katero so značilne predvsem naslednje lastnosti: pretirana samozavest, grandiozno samo-predstavljanje, iskanje pozornosti, samopomembnost, prepričanje o vsemogočnosti in vsevednosti ter da druge zanima, kaj se z njo dogaja, potreba po potrditvi s strani drugih, ekstrovertiranost, agresivnost (v smislu agresivne reakcije na negativen odziv okolice), energičnost, superiornost, arogantnost in provokativnost, občudovanje same sebe,

pretiran in nerealen pogled na sebe, ekshibicionističnost in nezmožnost čustvene naveze (povzeto po Laschu, Frommu, Jonesu, Freudu, Reichu, Horneyu in Reichovi ter raziskavah od Buffardi in Campbell, Seto, Carpenter, Mehdizadeh in Bergman in dr.). Pri tem ni nujno, da se prav vse lastnosti pojavljajo pri eni osebi, saj je za njih značilno, da so na kontinuumu.

Kljub temu pa gre za šibko identiteto in majhno količino prave samozavesti (Fromm 1987). Narcisistična oseba lahko daje samo vtis močne, samozavestne osebe, v resnici pa je to samo njena 'maska', s katero želi nadomestiti tisto, kar ji v življenju manjka (na primer pomanjkanje ljubezni). Čeprav bi naj takšna oseba bila neodvisna, je hkrati še vedno odvisna od potrditve drugih. Navzven je videti ravnodušna in nedostopna (Jones v Konrath 2007), hkrati pa je tudi ranljiva (Horney v Konrath 2007). Kljub temu da ima veliko prijateljev, gre v večini primerov za plitke odnose, ki ji služijo zgolj, da pokaže svoj status (Horney v Konrath 2007, Buffardi in Campbell 2008, Mehdizadeh 2010). V mnogih primerih gre v resnici za zelo osamljeno osebo, ki s svojo ekshibicionističnostjo sporoča prav nasprotno (Jones v Konrath 2007).

Ugotavljam, da karakteristike narcisizma, ki so jih opredelili prvi avtorji tega pojava, držijo (še vedno) tudi v virtualnem. Na spletu se narcisizem izraža predvsem skozi posameznikove informacije in citate, atraktivne in samopromocijske prikazne fotografije, komentarje ter razne objave in povezave, ki jih posameznik deli s svojimi navideznimi prijatelji. Objave na profilu uporabnika lahko služijo kot način samoizražanja oziroma izražanja svojih misli, ali pa da pritegnejo pozornost in nagovorijo občinstvo, da se vključijo (Forest in Wood v Choi in drugi 2014).

Kljub temu da je znano, da se narcisizem na spletnih socialnih omrežjih odraža predvsem skozi uporabnikove fotografije in objave, pa opažam, da se je objavljanje (predvsem statusov oziroma objav) na Facebook-u zelo zmanjšalo. Predvidevam, da to »zamiranje« objavljanja sovпада s prihodom in močno razširjenostjo aplikacije Instagram, ki je zasnovana tako, da je objavljanje in urejanje fotografij na njej zelo enostavno in hitro. Verjetno ji je priljubljenost zrasla tudi zaradi velikega števila možnosti urejanja fotografij (tj. 'filterjev'), ki omogočajo uporabnikom, da se predstavijo natanko takšne, kot si želijo, da jih drugi vidijo. Relevantno bi bilo narediti empirično študijo Instagrama in na tak način skušati raziskati, zakaj dejansko prihaja do zmanjšane objavljanja na Facebook-u.

7 LITERATURA

1. Bergman, Shawn M., Matthew E. Fearrington, Shaun W. Davenport in Jacqueline Z. Bergman. 2011. Millennials, Narcissism, and Social Networking: What Narcissists do on Social Networking Sites and Why. *Personality and Individual Differences* (50): 706–711.
2. Buffardi, Laura E. in W. Keith Campbell. 2008. Narcissism and Social Networking Web Sites. *Personality and Social Psychology Bulletin* 34 (10): 1303–1314.
3. Campbell, W. Keith, Carrie Pierce Bush, Amy B. Brunell in Jeremy Shelton. 2005. Understanding the Social Costs of Narcissism: The Case of the Tragedy of the Commons. *Personality and Social Psychology Bulletin* 31 (10): 1358–1368.
4. Campbell, W. Keith in Joshua D. Foster. 2007. *The Narcissistic Self: Background, an Extended Agency Model, and Ongoing Controversies*. Dostopno prek: <http://www.joshuadfoster.com/campbellfoster2007chap.pdf> (28. avgust 2016).
5. Carpenter, Christopher J. 2012. Narcissism on Facebook: Self-promotional and anti-social behavior. *Personality and Individual Differences* (52): 482–486.
6. Choi, Mina, Elliot T. Panek, Yioryos Nardis in Catalina L. Toma. 2015. When social media isn't social: Friends' responsiveness to narcissists on Facebook. *Personality and Individual Differences* (77): 209–214.
7. Copak, Matjaž. 2007. *Moja težava – narcisistični šef*. Dostopno prek: <http://www.karakter.si/moja-te%C5%BEava-narcisisti%C4%8Dni-%C5%A1ef> (28. avgust 2016).
8. Emmons, Robert A. 1987. Narcissism: Theory and Measurement. *Journal of Personality and Social Psychology* 52 (1): 11–17.
9. Fromm, Erich. 1987. *Človekovo srce: Njegov demon dobrega in zla*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
10. Goldner-Vukov, Mila in Laurie Jo Moore. 2010. Malignant Narcissism: From Fairy Tales to Harsh Reality. *Psychiatria Danubina* 22 (3): 392–405.
11. Golomb, Elan. 1992. *Trapped in the Mirror: Adult Children of Narcissists in Their Struggle for Self*. New York: William Morrow and Company, Inc.
12. Gray, Peter. 2014. Why is Narcissism Increasing Among Young Americans? *Psychology Today*, 16. januar. Dostopno prek: <https://www.psychologytoday.com/blog/freedom-learn/201401/why-is-narcissism-increasing-among-young-americans> (28. avgust 2016).

13. Holmes, Jeremy. 2001. *Narcissism*. Cambridge: Icon Books in New York: Totem Books.
14. Ilin, Biserka. 1995. Značilnosti in razvoj patološkega narcizma. *Psihološka obzorja* 4 (1,2): 85–98.
15. Kohut, Heinz. 1990. *Analiza sebstva*. Zagreb: ITRO »Naprijed«.
16. Konrath, Sarah H. 2007. *Egos Inflating Over Time: Rising Narcissism and its Implications for Self – Construal, Cognitive Style, and Behavior*. Doktorska disertacija. Michigan: Univerza v Michiganu. Dostopno prek: https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/57606/skonrath_2.pdf?sequence=2 (28. avgust 2016).
17. Lasch, Christopher. 1986. *Narcistička kultura: Američki život u doba smanjenih očekivanja*. Zagreb: ITRO »Naprijed«.
18. Matjan Štuhec, Polona. 2009. Razvojno analitični pogled na narcisizem. *Psihološka obzorja* 18 (2): 51–56.
19. McKinney, Bruce C., Lynne Kelly in Robert L. Duran. 2012. Narcissism or Openness?: College Students' Use of Facebook and Twitter. *Communication Research Reports* 29 (2): 108–118.
20. McLean, Jamie. 2007. Psychotherapy with a Narcissistic Patient Using Kohut's Self Psychology Model. *Psychiatry* 4 (10): 40–47.
21. Mehdizadeh, Soraya. 2010. Self-Presentation 2.0: Narcissism and Self-Esteem on Facebook. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 13 (4): 357–64.
22. Mladina. 2016. Generacija jaz, 26 (1. julij).
23. Ong, Eileen Y. L., Rebecca P. Ang, Jim C. M. Ho, Joylynn C. Y. Lim, Dion H. Goh, Chei Sian Lee in Alton Y. K. Chua. 2011. Narcissism, Extraversion and Adolescents' Self-Presentation on Facebook. *Personality and Individual Differences* 50 (2): 180–185.
24. Paris, Joel. 2012. Modernity and Narcissistic Personality Disorder. *Personality Disorders: Theory, Research and Treatment* 5 (2): 220–226.
25. Remes, Olivia. 2016. *Why are we becoming so narcissistic? Here's the science*. Dostopno prek: <https://theconversation.com/why-are-we-becoming-so-narcissistic-heres-the-science-55773> (28. avgust 2016).
26. Rosen, Christine. 2007. Virtual Friendship and the New Narcissism. *The New Atlantis* (17): 15–31.

27. Seto, Elizabeth. 2012. *Associations Between Self-Reported Narcissism, Self-Esteem, and Social-Emotional Functions of Facebook*. Waco, Texas: Department of Psychology and Neuroscience. Dostopno prek: https://baylor-ir.tdl.org/baylor-ir/bitstream/handle/2104/8322/elizabeth_seto_honorsthesis.pdf?sequence=3 (28. avgust 2016).
28. Somerville, Tiffany A. 2015. The effect of social media use on narcissistic behavior. *Journal of Undergraduate Research* (25). Dostopno prek: <https://www.mckendree.edu/academics/scholars/somerville-issue-25.pdf> (28. avgust 2016).
29. Švajncer, Nika. 2014. *Narcizem na spletnih socialnih omrežjih*. Raziskovalna naloga. Ljubljana: FDV.
30. Twenge, Jean M., Sara Konrath, Joshua D. Foster, Keith W. Campbell in Brad J. Bushman. 2008. Egos Inflating Over Time: A Cross-Temporal Meta-Analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality* 76 (4): 875–901.
31. Twenge, M. Jean in W. Keith Campbell. 2009. *The Narcissism Epidemic: Living in the Age of Entitlement*. New York: Free Press.
32. Vodopivec Kolar, Katarina. 2010. Narcizem kot produkt permisivne vzgoje – analiza situacije v izbranih slovenskih šolah. *Anthropos* 3–4 (219–220): 221–250.
33. Vrtačič, Eva. 2009. Internetna socialna obrežja: prijatelji za vedno? Internetna socialna omrežja so popolno okolje za patološkega narcisa – Plitki odnosi in nadzor nad samoreprezentacijo. *Mediawatch* (34–35). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/35/splet/> (28. avgust 2016).
34. Žižek, Slavoj. 1985. »Patološki narcis« kot družbeno-nujna forma subjektivnosti. *Družboslovne razprave* 2 (2). Dostopno prek: <http://dk.fdv.uni-lj.si/dr/dr2Zizek.PDF> (28. avgust 2016).
35. Wallace, Harry M. in Roy F. Baumeister. 2002. The Performance of Narcissists Rises and Falls With Perceived Opportunity for Glory. *Journal of Personality and Social Psychology* 82 (5): 819–834.
36. Wickel, Taylor M. 2015. Narcissism and Social Networking Sites: The Act of Taking Selfies. *The Elon Journal of Undergraduate Research in Communications* 6 (1): 5–12.